

Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev Mirzə Cəlil haqqında

Cəlil öz azacıq dostları ilə birlikdə axırda qalib gəlib, həmişəlik bir ad və Azərbaycan ədəbiyyatında xüsusi bir cığır - “Molla Nəsrəddin” dövrü qoya bildi.

“Molla Nəsrəddin” jurnalı çıxmağa başlayanda mən Şuşada idim; 1906-cı sənənin 30 aprelində çıxan birinci nömrəsi may ayının əvvəllərində əlimizə keçdi. Bu nömrə şəhər əhalisi arasında bir bomba tək partladı. Birinci nömrənin birinci səhifəsində mollalara zərbə vurmağı, həmişə üsuli-şeyxi və Hacı Kərimxanı söhbətlərinə məşğul olan və mollaları “başlarında gəzdiren” Şuşa əhalisinə təsirini qələm təsvir etməkdən acizdir. Gah Nəsrəddin adını misyoner və xalq müsəlmanlıqdan döndərən xaçpərəstliyə çəkmək istəyən jurnal qoydular, baxırdırdılar ki, guya bu jurnalı nəşr edən bəzi adamların biri, geyiklərlə yanaşı, qələmləri ilə də yazırdırdılar. Mollalar jurnal yazanları və oxuyanları tərifləyirdilər.

— Bu jurnal gerek bir müsəlmanın evinə girsin, onu nəinki oxumaq, ələ belə almaq haramdır, onu maşa ilə götürüb ayaq yoluna atmaq lazımdır.

Bu sözlər bir Qarabağda yox, Zaqafqaziyanın hər bir şəhərlərində deyilirdi. Mirzə Cəlil həmişə deyirdi:

— Mən bu jurnalı Tiflisdə çıxartmayıb sair bir şəhərdə, məsələn, Bakıda, İrəvanda çıxarsa idim, yəqin birinci nömrədən sonra mənim idarəmi dağıdıb özümü də öldürərdilər. Tiflis, xüsusən Davydovski küçə müsəlman məhəlləsindən uzaqdır, mənim qanımın arasına girmiş, ancaq burada bir növ jurnal çıxartmaq mümkündür.

“Molla Nəsrəddin”in birinci nömrəsi Şuşada neçə adamın hüsni-təvəccöhünü də qazandı. Şuşa ziyalılarının advokat Həsənəlibəy Sarıcalı birinci abunə yazılıb, “Molla Nəsrəddin”ə “Mirzə Qoşunəli Təbrizi” təxəllüsü ilə məqalələr yazıb göndərməyə başladı və “Molla Nəsrəddin”in intişarı yolunda da lazımi səyden geri durmadı. O kişi həmişə deyirdi:

— Tiflisə yolum düşərsə, əlbəttə, gedib Məmmədquluzadəni görüb üzündən öpəcəm.

Belə də biz hamımız, yəni ziyalılar Mirzə ilə gö-

rüşməyi arzu edirik.

Mirzə Cəlil ilə birinci dəfə mən Şuşa realni məktəbin yuxarı siniflərində oxuduğum zaman tanış olmuşdum. Yay fəslində üç nəfər İrəvan müəllimi Şuşa müəllimlərinə qonaq gəlmişdilər; bunların birisi Cəlil Məmmədquluzadə idi. Onunla yavıq tanış olduğum 1906-cı sənənin noyabr ayında müyəssər oldu.

Noyabr ayında Rusiyadan Tiflisə gəlib bir qədər mehmanxanada rahat olduqdan sonra birbaşa “Molla Nəsrəddin” idarəsinə getdim. Nəhayət, Məmmədquluzadəni görə, görəsən Molla Nəsrəddin müsibətlər gələ bilər.

Baxırdırdılar ki, guya bu jurnalı nəşr edən bəzi adamların biri, geyiklərlə yanaşı, qələmləri ilə də yazırdırdılar.

Gələn biz “Mozalanı” gəzdirək: ancaq bunun üçün bizə tutub dedi:

— Mollalar jurnal yazanları və oxuyanları tərifləyirdilər. Kəs onu özü görüb bildiyi yerə aparıb səyahət etməsin, oxuyanlar güman etsinlər ki, həqiqət bu adamların biri, geyiklərlə yanaşı, qələmləri ilə də yazırdırdılar.

Belə də oldu. Birinci felyetonu mən başlayıb mozalanı Bakıya kimi gətirdim, Bakıdan Məşhədə onu Salman Mümtaz apardı. İrəvan və Naxçıvan tərəflərində Qurbanəli Şerifzadə gəzdirdi. Beləliklə, “Mozalanbəyin səyahətnaməsi” ortalığa çıxdı.

“Molla Nəsrəddin” jurnalı getdikcə özünə hər bir şəhərdə dostlar qazanmağa nail oldu. Hər yerdən ona məqalələr, xırda xəbərlər gəlməyə başladı. Şamaxıdan, Göyçaydan, Nuxadan, Gəncədən, Qarabağdan, Vladıqafqazdan, hətta İrandan da məqalələr gəlirdi. Get-gedə “Molla Nəsrəddin” şöhrət və nüfuz qazanıb düşmənlərini iztiraba saldı. ■